

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

GLOBALLASHUVNING INGLIZ TILI LEKSIKASINING BOYISHIGA VA SEMANTIK SILJISHLARGA TA’SIRI

Idrisova Yulduz

Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi

Annotatsiya: *Globallashuv madaniyatlararoaloqalarni, texnologik o‘zgarishlarni va transmilliy harakatlarni kuchaytirish orqali til muhitini sezilarli darajada tarzdao‘zgartirdi. Zamonaviy tillar ichida ingliz tili global lingua franca bo‘lganligi sababli ayniqsa katta leksik rivojlanish va semantik o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ushbu tadqiqot globalizatsiyaning ingliz tili leksikasining boyishi va semantik o‘zgarishlarga ta’sirini yangi so‘z birikmalari paydo bo‘lishi va mavjud so‘zlarga yangi ma’nolarning berilish mexanizmlarini tahlil qilish orqali o‘rganadi. Sotsiolingvistika yondoshuvi va global media, raqamli muloqot hamda xalqaro madaniy almashinuv manbalaridan olingan korpus kuzatuvlari yordamida o‘tkazilgan tadqiqot zamonaviy ingliz tilida leksik qarz olish, gibrid so‘zlar yasalihi va semantik o‘zgarish jarayonlarini tahlil qiladi*

Tadqiqotda sifatgaasoslangan lingvistik tahlil usuli qo‘llanilib, 2000–2024 yillarda nashr etilgan zamonaviy lug‘atlar, media matnlari va raqamli diskurslardan olingan korpusgaasoslangan misollar o‘rganildi. Tadqiqotda globallashuv bilan bog‘liq leksik innovativlar, jumladan texnologik terminologiya, madaniy qarzlashuvlar hamda internet orqali shakllangan ifodalarga alohida e’tibor qaratildi. Natijalar globallashuv til kontaktlari va madaniyatlararo‘zaro ta’sirining kuchayishi orqali ingliz tilida leksik boyishni tezlashtirishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, mavjud leksik birliklar raqamli texnologiyalar, global bozorlar va ijtimoiy tarmoqlar shakllantirgan yangi “communicative” kontekstlarga moslashishi natijasida semantik siljishlar yuzaga keladi.

Tadqiqot natijalari qarzlashuv, semantik kengayish, metaforik kengayish, va gibridlashtirish jarayonlari zamonaviy ingliz tili lug‘at tarkibining shakllanishida muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Bundan tashqari, internatsional media, and raqamli platformalar leksik innovatsiya Turkiy zamon hamjamiyatlar o‘rtasida tez tarqalishiga xizmat qilishi aniqlanadi. Ushbu natijalar globallashuv til o‘zgarishining muhim katalizatori sifatida namoyon bo‘lishini ko‘rsatib, sotsiolingvistika va leksikologiya sohalaridagi ilmiy munozaralarga muhim hissa qo‘shadi. Tadqiqot yakunida ingliz tili global til sifatida madaniyat, xalqaro muloqot o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirlar natijasida dinamik ravishda rivojlanishda davom etishi xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: *Globallashuv, leksik boyish, semantik siljish, ingliz tilidagi til o‘zgarishi, lingvistik o‘zlashuv, global ingliz tili*

KIRISH

Til ijtimoiy, madaniy va texnologik o‘zgarishlar ta’sirida muntazam ravishda rivojlanib boradi. XXI asrda globallashuv til o‘zgarishlariga ta’sir qiluvchi

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

markziyomillardan biriga aylandi. Globallashuv iqtisodiy hamkorlik, migratsiya, raqamli kommunikatsiya va madaniyatlararo aloqalar orqali jamiyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning rivojlanishini anglatadi. Bu jarayonlar ko'plab tillarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa-da, xalqaro muloqotning yetakchi vositasi sifatida ayniqsa ingliz tili kuchli ta'sirni boshdan kechirmoqda.

Ingliz tilining global darajada tarqalishi turli madaniy va lingvistik muhitlar o'rtasida til aloqalarini rivojlantirdi. Natijada ingliz tilining so'z boyligi qarz olish, gibrid yaratish va ma'no yangiliklari orqali tez rivojlanmoqda. Xalqaro jamiyatda paydo bo'lgan yangi texnologiyalar, madaniy amaliyotlar va ijtimoiy hodisalarni ifodalash maqsadida yangi leksik birliklar shakllanmoqda. Shu bilan birga, hozirgi so'zlar yangi kommunikativ muhitga moslashish jarayonida ma'no jihatdan o'zgarishlarga duch kelmoqda.

Avvalgi lingvistik tadqiqotlar ingliz tilining global tarqalishini va xalqaro lingua franca sifatidagi ahamiyatini batafsil o'rganib chiqdi. Jumladan, David Crystal ingliz tilining global tilga aylanishi tarixiy, siyosiy va texnologik omillar bilan bog'langanligini ta'kidlaydi. Biroq, hozirgi tadqiqotlarning ko'pchiligi ingliz tilining geografik tarqalishini o'rganishga qaratilgan bo'lsa-da, globallashuvning tilning ichki tizimiga, ayniqsa, leksik boyish va semantik o'zgarish jarayonlariga qanday ta'sir etishini keng qamrovli baholagan ishlar juda ozdir.

Mazkur tadqiqot aynan shu ilmiy kamchilikni bartaraf etishga yo'naltirilgan. Tadqiqotda ingliz tilidagi lug'at tarkibidagi o'zgarishlar va globallashuv o'rtasidagi aloqalar o'rganiladi. Asosiy diqqat ikki muhim jarayonga qaratiladi: leksik boyish, ya'ni yangi so'zlarning yaratilishi va qarz olish orqali lug'atning kengayishi, shuningdek, semantik siljish, ya'ni mavjud so'zlarning ma'nosidagi o'zgarishlar.

Tadqiqotning asosiy maqsadlari quyidagi jihatlardan iborat:

* global lashuvning ingliz tilidagi leksik kengayishga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganish;

* global ingliz tilida semantik o'zgarishlarni keltirib chiqaradigan mexanizmlarni aniqlash;

* zamonaviy raqamli va madaniy muhitlardan olingan namunalar orqali ushbu jarayonlarni namoyish etish.

Mazkur masalalarni o'rganish orqali tadqiqot globalizatsiya muhitida til tizimlarining rivojlanishini yaxshiroq anglashga yordam berishni maqsad qilgan.

Adabiyotlar sharhi

Til o'zgarishi tilshunoslikda uzoq vaqt davomidahal qiluvchi tadqiqot mavzularidan biri bo'lib kelgan. Olimlar tillarning vaqt o'tishi bilan rivojlanishini ta'minlovchi turli mexanizmlarni aniqlaganlar. Bular sirasiga fonologik o'zgarishlar, sintaktik qayta tuzilish, leksik innovatsiya hamda semantik transformatsiya kabilari kiradi. Ushbu jarayonlar ichida ayniqsa leksik o'zgarish ijtimoiy va madaniy omillarga asirchan bo'lib, yangi kommunikativ ehtiyojlarni bevosita aks ettiradi.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-April, 2026-yil

Jean Aitchison ta’biriga ko’ra, lug’at tarkibining rivojlanishi til o’zgarishining eng ko’zga ko’rinadigan ko’rsatkichlaridan biridir. Jamiyatlar yangi texnologiyalar, g’oyalar yoki madaniy amaliyotlarga duch kelishi bilan yangi so’zlar paydo bo’ladi. Shu boisdan leksik boyish ko’pincha jamiyatdagi kengroq ijtimoiy o’zgarishlarni aks ettiradi. Xuddi shuningdek, William Labov til o’zgarishlari ijtimoiy muloqot va kommunikativ jarayonlar bilan chambarchas bog’liq deya ta’kidlaydi. Turli jamiyatlarda rivasidagi aloqa kuchaygan sari lingvistik birliklar tarqaladi, rivojlanadi va yangi ma’nolar kasb eta boshlaydi.

Hozirgi davrda globallashuv madaniyatlararo aloqalarning ko’lamini va tezligini oshirish yo’li bilan ushbu jarayonlarni yanada kuchaytirdi. Axborot, mahsulot va madaniy qadriyatlarining butun dunyo miqyosida tarqalishi yangi kommunikativ ehtiyojlarni yuzaga keltirib, yangi leksik birliklarning paydo bo’lishiga sabab bo’lmoqda.

Sotsiolingvistik tadqiqotlar ingliz tili turli tillardan leksik birliklarni ko’plab qabul qilishini ko’rsatadi. Bunday qarzlashuvlar jarayonlari ko’pincha ingliz tilida aniq muqobili mavjud bo’lmagan madaniy tushunchalarni ifodalaydi. Masalan, sushi, taco va kimchi kabi gastronomik terminlar xalqarooshxona madaniyatining globallashayotganini aks ettiradi.

Bundan tashqari, texnologik rivojlanish ham lug’at tarkibining kengayishida muhim omil hisoblanadi. Raqamli aloqa vositalarining rivojlanishi selfie, hashtag va livestream kabi yangi atamalarning paydo bo’lishiga sabab bo’ldi. Bu holat texnologik taraqqiyot til ijodkorligini rag’batlantirishini ko’rsatadi.

Semantik o’zgarish ham til taraqqiyotining muhim jihatlaridan biridir. Tilshunolar tomonidan semantik kengayish, semantik torayish, metaforik kengayish hamda ma’noning ijobiy yoki salbiy yo’nalishda o’zgarishi kabi bir qator semantik siljish turlari ajratib ko’rsatilgan. Globallashuv va texnologik rivojlanish kundalik muloqot kontekstlarini o’zgartirib, ushbu jarayonlarning yuzaga kelishiga olib keladi.

Shunga qaramay, til o’zgarishlari bo’yicha bir talay tadqiqotlar olib borilgan bo’lsa-da, globallashuv va semantik transformatsiya rivasidagi bog’liqlik hali ham rivojlanib borayotgan tadqiqot yo’nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois mazkur tadqiqot sotsiolingvistik yondashuvni leksik tahlil bilan uyg’unlashtirib, global o’zaro ta’sir zamonaviy ingliz tili lug’at tarkibining shakllanishiga qay darajada ta’sir ko’rsatishini aniqlashni maqsad qiladi.

Tadqiqotdagi bo’shliq

Mavjud tadqiqotlar global ingliz tili va lingvistik qarzlashuv masalalarini o’rgangan bo’lsa-da, ilmiy adabiyotlarda hali ham bir qator ko’zga ko’ringan kamchiliklar mavjud. Birinchidan, ko’plab tadqiqotlar ingliz tilining geografik jihatdan tarqalishiga e’tibor qaratadi, biroq globallashuv natijasida tilning ichki leksik tizimidasodir bo’layotgan o’zgarishlar yetarli darajada qamrab olinmagan. Ikkinchidan, dastlabki tadqiqotlarda leksik o’zlashuv va semantik o’zgarish jarayonlari ko’pincha alohida o’rganilgan. Holbuki, bu jarayonlar global lingvistik aloqalar natijasida yuzaga keladigan o’zaro bog’liq hodisalar sifatida birgalikda tahlil qilinishi lozim. Uchinchidan, texnologik rivojlanish va raqamli kommunikatsiyaning kengayishi,

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar va onlayn hamjamiyatlar orqali global diskursning yangi ko‘rinishlarini shakllantirdi. Bu hodisalar yangi so‘zlarning yaratilishi va tez tarqalishini tezlashtiradi, biroq ularning leksik boyish va semantik o‘zgarishlarga ta’siri hali yetarli darajada tadqiq qilinmagan. Shu sababli, mazkur tadqiqot globallashuv va raqamli kommunikatsiya sharoitida ingliz tilidagi leksik boyish hamdasemantik siljish jarayonlarini parallel tahlil qilish orqali ushbu ilmiy bo‘shliqlarni to‘ldirishga qaratilgan.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot sifatga asoslangan lingvistik tahlilni korpus kuzatuvlari bilan uyg‘unlashtiradi. Mazkur metod zamonaviy ingliz tilidagi leksik yangiliklar va semantik o‘zgarishlarni, shuningdek globallashuv hamda raqamli muloqotning tilga ta’sirini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Ma’lumot manbalari

Tadqiqotda ingliz tilining lug‘at tarkibi global sharoitda qanday rivojlanayotganini batafsil tahlil qilish uchun bir nechta manbalardan foydalanildi. Bular: 2000–2024 yillarda chop etilgan zamonaviy ingliz lug‘atlari, xalqaro ommaviy axborot vositalari (gazetalar va onlayn nashrlar), ijtimoiy tarmoqlar hamda internetdagi raqamli muloqot namunalari, shuningdek sotsiologik tilshunoslik va leksik semantika sohasidagi ilmiy tadqiqotlardir.

Ma’lumot yig‘ish

Leksik birliklar quyidagi mezonlarga tayangan holda tanlab olindi:

- * Ingliz tiliga boshqa tillar va madaniyatlar ta’siri orqali kirib kelgan so‘zlar.
- * Keyingi yillarda paydo bo‘lgan yangi gibrid yoki qo‘shma so‘zlar.
- * Raqamli muhit va globallashuv ta’sirida ma’nosi o‘zgarib borgan mavjud so‘zlar.

Ma’lumot tahlili

Tahlil asosan quyidagi jihatlarga qaratildi:

1. Ingliz tilida yangi so‘zlar qanday paydo bo‘layotgani.
2. So‘z ma’nolarining o‘zgarish tendensiyalari.
3. Globallashuv va raqamli muloqotning bu jarayonlarga ko‘rsatayotgan ta’siri.

Keltirilgan leksik misollar qarz olish, gibridlash, semantik kengayish, semantik torayish va metaforik kengayish kabi lingvistik jarayonlar asosida guruhlariga ajratildi.

Natijalar

Tahlil globallashuvning ingliz tilidagi lug‘at tarkibiga ta’sir qiluvchi qator asosiy mexanizmlarni aniqladi.

Leksik qarz olish

Leksiko‘zlashuv globallashuvning eng markaziy ta’sirlaridan biridir. Madaniyatlararo muloqot natijasida ma’lum madaniy amaliyotlarga oid so‘zlarning tiliga kiradi.

Misollar:

So‘z	Kelib chiqishi	Ma’nosi
sushi	yaponcha	an’anaviy yapon taomi
karaoke	yaponcha	interaktiv qo‘shiq o‘yna sh

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

taco	ispancha	Meksika taomi
yoga	sanskrit	ruhiy va jismoniy amaliyot

Gibrid so‘z yasalihi

Gibridlashtirish turli tillardanolinganelementlarni birlashtirib yangi so‘z yasashni anglatadi

Misollar:

* infotainment (information + entertainment)

* edutainment (education + entertainment)

* technopreneur (technology + entrepreneur)

Bunday so‘zlar zamonaviy global madaniyatning interdisciplinar xususiyatini o‘zida aks ettiradi.

Semantik kengayish

Semantik kengayish so‘zning ma‘nosidagi kengayishni bildiradi.

Masalan: Platforma

* Dastlab: fizik ko‘tarilgan sirt nazarat utgan,

* Hozir: onlayn xizmatlar uchun raqamli muhitga nisbatan qo‘llaniladi.

Semantik torayish

Semantik torayish so‘zning ma‘nosidagi cheklanishni ifodalaydi.

Misol: Tablet

* Dastlab: tosh yo‘qilovchi yozuv sirt kabilarni anglatgan bo‘lsa

* Hozirda: portativ sensorlik kompyuter qurilmasiga nisbatan ishlatiladi.

Metaforik kengayish

Metaforik kengayish texnologiya va madaniyatning hunchalarni metafora orqali ifodalaydi.

Misollar:

- cloud → onlayn ma‘lumot saqlash
- surfing → internetda ko‘rib chiqish
- viral → tez tarqaluvchi onlayn kontent

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, globallashtirish ingliz tilidagi til o‘zgarishlarini sezilarli darajada tezlashtiradi. Global miqyosdagi aloqa yangi kommunikativ ehtiyojlarni vujudga keltiradi va leksik yangilanishlarni rag‘batlantiradi.

Raqamli kommunikatsiya, xususan ijtimoiy tarmoqlar, yangi so‘zlarning milliy va lingvistik chegaralardan tez tarqalishiga turtki beradi. Shu tariqa, ma‘lum jamoalardan kelib chiqqan leksik innovatsiyalar tezda global ingliz tiliga aylanadi.

Bundan tashqari, leksik boyish va semantik siljish ko‘p hollarda bir vaqtda yuz beradi. Yangi texnologiyalar yoki madaniy amaliyotlar paydo bo‘lganda, til ham yangi so‘zlar yaratishi, ham mavjudlarini moslashtirishiga to‘g‘ri keladi. Masalan, raqamli

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

kommunikatsiyaselfie vahashtag kabi yangi so‘zlarni muomalagakiritgan, shuningdek, friend vawall kabi mavjud so‘zlarning ma’nolariniesao‘zgartirgan.

Ushbu jarayonlar til o‘zgarishining ijtimoiy va texnologik rivojlanishlar bilan chambarchas bog‘liqligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot globallashuvning zamonaviy ingliz tilida leksik boyish va semantik siljishga ta’sirini atroflichao‘rgandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, globallashuv lingvistik innovatsiyalarni rag‘batlantiruvchi asosiy omil bo‘lib, madaniyatlararoaloqa, texnologik almashuv va raqamli kommunikatsiyani kuchaytiradi. Ingliz tilidagi lug‘at tarkibi qarzlashuv, gibrid so‘z yasalishi va semantik innovatsiyalar orqali kengayib boradi. Shu bilan birga, mavjud so‘zlar globallashuv va texnologiyani natijasida yuzaga kelgan yangi kommunikativ kontekstlarga moslashish jarayonida semantik o‘zgarishlarga duch keladi. Natijalardan shu narsa ma’lumki, ingliz tilining global til sifatida doimiy rivojlanayotgan dinamik tabiati mavjud. Kelajakdagi tadqiqotlar global raqamli kommunikatsiya korpusini tahlil qilib, yangi texnologiyalarning til o‘zgarishiga ta’sirini tobora chuqur o‘rganishi mumkin.

REFERENCES:

1. Aitchison, J. (2013). *Language change: Progress or decay?* Cambridge University Press.
2. Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Crystal, D. (2010). *The Cambridge encyclopedia of language* (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Hock, H. H., & Joseph, B. D. (2009). *Language history, language change, and language relationship*. Mouton de Gruyter.
5. Labov, W. (2001). *Principles of linguistic change*. Blackwell.
6. McArthur, T. (2005). *The Oxford companion to the English language*. Oxford University Press.
7. Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., & Leap, W. (2009). *Introducing sociolinguistics*. John Benjamins.
8. Trask, R. L. (2010). *Why do languages change?* Cambridge University Press.